

МЕТОДИ ПРОГНОЗУВАННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються напрямки удосконалення діючих методик оцінювання кредитоспроможності підприємств, запропоновані додаткові заходи щодо зменшення кредитного ризику банків шляхом складання прогнозних оцінок фінансового стану підприємства на коротко- та довгостроковий період.

In the article considering the directions of acting methods improvement for analysis solvency, giving some measures for decrease credit risk by working out of estimation of enterprises financial state for short- and long-term.

Постановка проблеми. Якість аналізу кредитоспроможності впливає на підвищення ефективності кредитної політики та зниження кредитних ризиків, що характеризуються ступенем невизначеності виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод.

У сучасних умовах не існує оптимальної методики оцінювання кредитних ризиків. Оцінювання фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, що звертаються за позицією у комерційні банки, здійснюється у більшості випадків на базі фінансових звітів підприємств без складання прогнозних фінансових моделей. Удосконалення методик аналізу фінансового стану підприємств на коротко- та довгостроковий період підсилить впевненість банку у своєчасному та повному поверненні позики.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження вітчизняними та закордонними вченими питань, пов'язаних із ризиком у банківській діяльності та оптимізацією фінансового стану фірми, знайшли відображення у працях І.А. Бланка, В.В. Вітлинського, А.В. Грачова, О.В. Дзюблюка, О.Д.Заруби, А.М. Мороза, В.І Терехіна, О.В.Пернарєвського, М.І.Савлука та ін.

Постановка завдання. Метою даної публікації є пошук напрямків удосконалення діючих методик оцінювання кредитоспроможності суб'єктів господарювання.

Викладення основного матеріалу. Основне призначення прогнозного аналізу фінансового стану – це оцінити по сукупності визначених параметрів рівень фінансової стійкості, що склався у коротко-, середньо- та довгострокових часових розрізах на базі співставлення із нормальним для даного підприємства рівнем фінансової стійкості; встановити основні тенденції зміни фінансової стійкості та їх причини; визначити пріоритетні напрямки та завдання підвищення фінансової стійкості підприємства (нормалізації його фінансового стану).

Прогнозування передбачає моделювання (проектування) основних параметрів діяльності підприємства, взаємозв'язків між ними та визначення умов та термінів їх досягнення. Прогнозування фінансових показників забезпечує інформацією про фінансовий стан фірми у майбутньому, що станеться під впливом:

- 1) вихідного рівня (фінансовий стан у ретроспективному періоді);
- 2) прийнятих рішень щодо фінансово-господарської діяльності фірми;
- 3) зовнішніх факторів (ринкова кон'юнктура, ситуація у державі тощо).

Для прогнозування показників фінансового стану доцільно використовувати комплекс методів. За рахунок цього знижується ризик прогнозу (підвищується достовірність результатів прогнозування). Це такі відомі методи, як екстраполяція (розповсюдження на майбутнє тенденцій, що склалися у ретроспективі), метод фінансових коефіцієнтів, експертне оцінювання (використовується при відсутності або недостатності інформації.), моделювання ситуацій тощо.

Розглянемо детальніше такі аспекти, як вимоги до прогнозного балансу із урахуванням фактору часу, а також співвідношення деяких показників, що найчастіше використовуються для оцінювання фінансової стійкості підприємства.

Проектування бажаного фінансового стану здійснюється шляхом побудови реалістичного (із урахуванням фактичного фінансового стану підприємства) проекту балансу активів та пасивів на останню звітну дату. Даний проект повинний відображати майбутній фінансовий стан підприємства, що відповідає основним передбачуваним інтересам та очікуванням акціонерів та кредиторів підприємства, тобто власників ресурсів, що надаються підприємству. Співставлення потреби підприємства у власних та позичених джерелах фінансування із існуючими пасивами дозволяє визначити необхідні зміни у їх складі. Зміни власних джерел фінансування, тобто власного капіталу підприємства, можуть здійснитися за рахунок самофінансування (шляхом капіталізації частини отриманого підприємством прибутку), а також за рахунок зовнішнього фінансування (додаткова емісія звичайних або привілейованих акцій). Зміна позичених джерел може здійснитися шляхом залучення або погашення довгострокових або короткострокових банківських кредитів, випуску (погашенню) облігацій, регулювання кредиторської заборгованості із постачальниками та підрядниками, персоналом, бюджетом, позабюджетними фондами та ін.

При формуванні прогнозного балансу виникає необхідність у забезпеченні його зведення, оскільки активи та пасиви прогнозуються незалежно одне від одного. Так, при аналізі потенційного майна підприємства дослідник може передбачити зростання основного капіталу фірми, а також темпи зростання запасів та витрат (якщо є нестача оборотних коштів). Ці передумови повинні бути збалансованими із джерелами капіталу. Якщо зростання активів прогнозується більш значною мірою ніж зростання зобов'язань та власного капіталу, то передбачають необхідність залучення додаткового фінансування. У випадку додаткового залучення довгострокових позик збільшується фінансовий ризик та зменшується чистий прибуток підприємства, що негативно вплине на досягнення балансу між активами та пасивами. Тому запобігають інших заходів,

наприклад, зміна дивідендної політики. Так, шляхом декількох ітерацій балансування досягається.

Як відомо, кожна стаття активу балансу має свої джерела фінансування. Джерелом фінансування довгострокових активів, як правило, є власний капітал та довгострокові позичені кошти. Поточні активи формуються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок короткострокових позичених коштів. Бажано, щоб наполовину вони були сформовані за рахунок власного, а наполовину – за рахунок позиченого капіталу. Відтоді забезпечується гарантія погашення зовнішнього боргу. Нестача власного оборотного капіталу веде до збільшення змінної та зменшення постійної частини поточних активів, що свідчить про посилення фінансової залежності підприємства та нестійкість його стану.

При прогнозуванні обсягів кредиторської заборгованості необхідно враховувати, що вона є джерелом покриття дебіторської заборгованості. Перебільшення дебіторської заборгованості над кредиторською свідчить про іммобілізацію власного капіталу у дебіторську заборгованість, що не можна оцінити позитивно.

Значне накопичення запасів на підприємстві, відволікання коштів у дебіторську заборгованість може бути пов'язано із неефективним управлінням активами. В умовах інфляції фінансова політика збільшення обсягів кредитування своїх покупців є дуже небезпечною. Внаслідок цього значні суми, що отримуються підприємством за короткостроковими позиками банків фактично передаються покупцям та заказчикам, а частина отриманих на платній основі коштів йде на безплатне кредитування постачальників (видані аванси). Таке управління порушує принцип успішної фінансової політики, що передбачає кредитування своїх дебіторів на тих самих умовах, на яких само підприємство отримує позики.

За умов недостатності оборотних коштів життєздатність підприємства буде в залежності від стану та якості активів: складу виробничих запасів, попиту на продукцію, надійності покупців, а також строковості його зобов'язань.

Особливу увагу при оцінці структури джерел майна слід приділяти способу їх розміщення в активах. Так, відомо, що на підприємствах накопичується маса основних та оборотних коштів, що не використовуються (залежалі запаси матеріалів, готова продукція, що не користується попитом, сумнівна дебіторська заборгованість, незавершене будівництво). Це сприяє підвищенню потреби у додатковому фінансуванні, яке покриє іммобілізацію коштів із обороту.

Відомо, що оцінка фінансової стійкості підприємства у різних часових періодах може бути різною. Так, наявність у структурі оборотних активів підприємства значної частки грошових коштів є важливішим фактором короткострокової фінансової стійкості підприємства, але грошові кошти не є прибутковими і тому це негативно впливає на загальну рентабельність активів та інвестиційну привабливість підприємства. В свою чергу високий рівень доходності може забезпечуватися, наприклад за рахунок випереджаючого зростання дебіторської заборгованості, що негативно впливає на поточну платоспроможність підприємства. Розмежування факторів на коротко-, середньо-, та довгострокову фінансову стійкість підприємства дозволяє встановити пріоритети в управлінні фінансами підприємства в залежності від конкретних обставин.

Іншим методом розробки прогнозного балансу, що пропонується в економічній літературі [1] є „метод відсотку від продаж”, сутність якого полягає в тому, що прогнозовані значення фінансових показників пов'язують із обсягом продаж. Отримані у звітному періоді співвідношення екстраполюють на прогнозований період.

Підприємство може нормально функціонувати за умов відповідного фінансового стану, що характеризується показниками, які відображають наявність та використання його грошових ресурсів, тому останнім часом комерційні банки приділяють увагу складанню прогнозів грошових потоків на базі фінансового плану підприємства із доданням при необхідності експертних коригувань за результатами аналізу економічної діяльності, історичних та ринкових показників. На сучасному етапі, як правило, використовуються такі джерела інформації:

- фінансовий план підприємства на період кредитування (прогноз операційної діяльності, інвестиційний план, прогноз фінансової діяльності);
- дані про фактичне виконання плану за попередні періоди;
- аналіз ринку та середньо галузевих показників;
- дані фінансової звітності підприємства;
- розшифрування доходів та витрат (у розрізі змінних та постійних), калькуляція собівартості;
- розшифрування дебіторської та кредиторської заборгованостей, фінансових зобов'язань;
- опис ринкової стратегії підприємства;
- інші.

Такі прогнози, як свідчить практика, значно знижують кредитні ризики, оскільки зростає ступінь обґрунтованості кредитоспроможності позичальника у коротко- або довгостроковій перспективі.

Далі звернемо увагу на деякі напрямки удосконалення коефіцієнтного аналізу при визначенні кредитоспроможності суб'єктів господарювання.

Для більшості коефіцієнтів існують рекомендовані значення, тобто вимоги для позичальників, але необхідно мати на увазі, що в окремих випадках невиконання цих оптимальних значень не є ознакою поганого фінансового стану. Так, для підприємств, діяльність яких характеризується високою оборотністю активів, стабільним попитом на продукцію, налагодженими каналами постачання та збуту, низьким рівнем постійних витрат (торгівельні та посередницькі організації) може зберігатися висока фінансова стійкість при низькій частці власних коштів у загальній вартості майна підприємства. У той же час для капіталомістких підприємств із тривалим періодом обороту коштів, які мають високу частку активів цільового призначення, 40-50 % позичених коштів може бути небезпечною для їх фінансової стабільності.

З іншого боку, фінансові коефіцієнти визначають тільки структуру балансу, а добра структура балансу може не забезпечити економічне зростання і платоспроможність виключно у грошовій формі, оскільки фінансово-економічний стан підприємства визначається також співвідношенням платоспроможності, ліквідності та економічного зростання, причому усі ці фактори можуть діяти у різних напрямках, а відтоді оказують вирішальний вплив на фінансову стійкість. Для спрямування цих факторів в одному напрямку

необхідно знайти такі межі їх зміни, що будуть сприяти укріпленню фінансової стійкості підприємства. В економічній літературі запропоновано такий механізм взаємозв'язку вище означених показників [2] і він показує, що тільки платіжний ресурс або накопичений борг можуть ув'язати і платоспроможність, і ліквідність, і економічне зростання, а укріплення фінансової стійкості повністю залежить від співвідношення платіжного ресурсу та накопиченого боргу. Розроблений механізм передбачає визначення діапазону зміни накопиченого боргу, у рамках якого доцільно прогнозування величини боргу. Грачов А.В. пропонує десять базових варіантів економічного розвитку підприємства в залежності від фактичного значення накопиченого боргу [2].

Потребує подальшої розробки методика визначення інтервалу реагування на зміну стану об'єкта (наприклад, ліквідних активів підприємства), оскільки в умовах ринкових відносин економічні процеси на ринках ліквідних активів йдуть інтенсивно, то оцінка цих змін і відповідно розрахунки фінансових коефіцієнтів на базі несвоєчасної інформації можуть бути некорисними [3].

Враховуючи багатогранність фінансових процесів, значну кількість показників фінансової стійкості, ступінь відхилення фактичних значень коефіцієнтів, можна стверджувати, що для рішення цієї складної задачі необхідно створення автоматизованої експертної системи із масштабним залученням економіко-математичних методів та сучасних інформаційних технологій. Розробка такого механізму моделювання фінансової стійкості і відповідно механізму економічного розвитку підприємства є основою формування об'єктивних передумов для укріплення фінансової стійкості підприємства за рахунок підвищення відносної платоспроможності, економічного зростання та виконання вимог до позичальника кредитних ресурсів .

Висновки. Необхідність складання прогнозних фінансових моделей для потенційних позичальників пов'язана із потребами зниження кредитного ризику. Розглянуто такі напрямки удосконалення діючих методик оцінювання кредитоспроможності підприємств: складання прогнозних балансів; прогнозування грошових потоків; моделювання співвідношень між фінансовими коефіцієнтами тощо.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження показали, що для складання оптимальних методик оцінювання кредитоспроможності підприємств необхідно об'єднання розробок ретроспективного та перспективного аналізу із масштабним залученням економіко-математичних методів та сучасних інформаційних технологій. Потребує розробки комплексна модель оцінювання кредитоспроможності підприємства, що враховує такі важливі фактори як інфляційний ризик, галузеві особливості позичальника.

Література

1. Финансовое управление фирмой под ред. Терехина В.И. – М., Экономика, 1998. - с.
2. Грачев А.В. Моделирование финансовой устойчивости предприятия // Финансовый менеджмент – 2003.-№5-С.
3. Шевчук Н.С. Аналіз кредитоспроможності суб'єктів господарювання // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ – 2002.-№ 12 – С.62-64.

